

לשון בני אדם - בשבועות ובנדרים

בירושלמי, בבבלי וברמב"ם

אוצר המילים של שפה מורכב מסמלים מופשטים המכוונים למונחים פיזיים או מנטליים מורכבים (בדומה ל"ידות" בנדרים). סימול מופשט של מונח מורכב, המכיל כמות גדולה של פרטים, תוך התעלמות מהפרטים המדייקים אותו, מקצר את תהליך החשיבה של האדם ומאפשר שיח בין-אישי קצר, מהיר ומתפתח בהדרגה בהתאם לצורך¹. בשיח בין-אישי מעשי, כמו במקח וממכר, השיח מתפתח בדרך כלל לרזולוציות גבוהות יותר, אולם גם אז לא תמיד שמים לב להתייחס לגבולות מדויקים של המונח, וכאשר מגיעים ליישם את העסקה בפועל עלולים להיווצר אי-הסכמות על גבולות המונח. הגדרה משפטית ברורה וחדה של מונחים הכרחית לניהול תקין של עסקאות ולמניעת מחלוקות בין הצדדים. חכמינו ז"ל קבעו לשם כך את הגדרתם של עשרות מונחים במקח וממכר, במספר פרקים במסכת בבא בתרא.

בנדרים, שבהם אדם מחיל על עצמו איסורים בדיבור שבינו לבין עצמו, ניתן היה לטעון שאין מקום לקבוע אמות מידה אחידות למונחים כלליים, ויש להשאיר את היקפם והגדרתם לפרשנותו הסובייקטיבית של הנודר. אולם, חז"ל לא קבעו כך, וחכמי המשנה² יצרו מילון מחייב להלכות נדרים הכולל למעלה ממאה מונחים³ הקובעים את היקפם ומסמנים את גבולותיהם⁴.

רובם של ההגדרות נשנו במשנותינו בסתם ובמיעוטם מביאה המשנה דעות חלוקות. קביעותיהם של חכמי המשנה באו ברובם ללא הסבר או מקור ישיר, בחלקם מנמקת המשנה את ההלכה בכך כי

---

¹ כדי להמחיש זאת, נדמיין את השיחה הבאה: ראובן אומר לשמעון: 'ניפגש בעיר שבוע הבא'. משפט זה מעביר מידע בסיסי. בהמשך, הם מוסיפים פרטים: 'נישב לארוחת ערב בפונדק פלוני ביום פלוני בשעה אלמונית'. לבסוף, הם מתמקדים בפרטים הקטנים: 'נזמין קפה ועוגה, אני אשלם עליך, נשב בחדר הפנימי מול החלון'. דוגמה זו מדגימה כיצד השפה משמשת ככלי לתקשורת, המאפשר לנו להתחיל בתיאור כללי עם תוכן ברור המובן לשני הצדדים, כאשר מידע מפורט ברמות שונות של פירוט מועבר ככל שהשיחה מתפתחת. אותו תהליך הוא גם בחשיבה עצמית של האדם לתכנון ופתרון בעיות, שמתחיל מהכללי וממשיך לדייק אותו בפרטים לפי הצורך.

² נדרים ספ"ג ופרקים ו', ז', ח', מנחות פ"ג.

³ להלן רשימת המונחים: הנודר מירודי הים, מיובשי היבשה, מרואי החמה, משחורי הראש, מן הילודים, מן הנולדים, משובתי שבת, מאוכלי שום, מעולי ירושלים, לבני נוח, לזרע אברהם, לישראל, לערלים, למולים, הנודר מן המבושל, תבשיל, ממעשה קדרה, היורד לקדרה, מן הכבוש, כבוש, מן השלוק, שלוק, מן הצלי, צלי, מן המליח, מליח, דג דגים שאיני טועם, מן צחנה, מטריט טרופה, מן החלב, מן הקום, מן הגבינה, מן הבשר, מן היין, מן הענבים, מן הזיתים, מן התמרים, מסתונות, מן הדבש, מן החמץ, מן הכרשין, מן הירק, מן הכרוב, מן האספרגוס, מן הגריסים, מן המקפה, מן העדשים, מן האשישים, חטה, חטים, גריס, גריסין, מן הירק, מן הדגן, מן התבואה, מן הכסות, קונם צמר עלי, פשתן עולה עלי, מן הבית, מן העליה, מן המטה, מן הדרגש, מן העיר, מן הבית, איני אוכל עד הפסח, עד החג, שאיני טועם היום, שבת זו, חדש זה, שנה זו, שבוע זה, יום אחד, שבת אחת, חדש אחד, שנה אחת, שבוע אחד, עד הפסח, עד הקציר, עד הבציר, עד המסיק, עד הקיץ, עד שיעבר הקיץ, עד הקציר, עד הגשמים, עד שיפסקו גשמים, יין שאיני טועם השנה, עד ראש אדר, עד סוף אדר, עד שיהא פסח, עד שיהא הצום. בנדרי הקדש: הרי עלי - עשרון, עשרונים, מנחה, מנחות, עצים, לבונה, זהב, כסף, יין, שמן, עולה, מן הבהמה, תודה, שלמים, שור, עגל, איל, כבש, שור במנה, עגל בחמש, כבש בסלע, שור במנה.

⁴ [המחבר מניח שהצורך במילון לנדרים מבוססת על עובדה שדרך בני אדם להשתמש במילים ובמונחים ללא ירידה לפרטיהם והם עצמם אינם סגורים עליהם. אין הדבר כן והאדם הסביר יש לו במודעות מה רוצה ולמה בדיוק הוא מתכוון. מילון המשנה נועד לבית דין הממונים לכפות על הנודר, שאינם נזקקים להסבריו כשאינן ידים מוכיחות, ומחייבים אותו לנהוג בנדר על פי המילון שקבעו חכמים. (הרב א. מ.).]

"לכך ולכך התכוון הנודר"⁵. בשני מקומות⁶ התנו את משמעות של מונח לפי מקום הנודר ופעם אחת⁷ קובעת המשנה את גדרה של מלה לפי פסוק מהמקרא. יוצא מהכללים של המילון הוא במצבים בהם הנודר היה בסיטואציה מסוימת, והתכוון בנדרו למשהו מסוים, אלא שהתבטא במלה כללית. בהם אומר רבי יהודה⁸ שאין הנדר נקבע לפי הלשון, אלא לפי העניין. עניין אחר הוא במי שהתכוון להטעות את שומעיו שאין הנדר נקבע לפי המילים, אלא לפי כוונתו⁹.

בתלמוד הירושלמי, בניגוד לבבלי, אנו לא מוצאים גמישות במילון של המשנה. מחלוקתם של רבי יוחנן ורבי יאשיה על הנודר מן המבושל אם מותר בצלי, שהבבלי קובע "מר כאתריה ומר כאתריה" מתפרש בירושלמי כמחלוקת עקרונית האם "הילכו בנדריים אחר לשון תורה או אחר לשון בני אדם". דעת הירושלמי שחכמים חולקים על רבי יהודה שאומר "הכל לפי הנודר" וגם כאשר קיימת ראייה נסיבתית על כוונת הנודר, הולכים אחר עיקר הלשון ולא אחר כוונתו¹⁰. מצאנו שהירושלמי מפרש מחלוקת בין תנאים על ידי הבאת אסמכתאות מלשון מקרא לכל דעה, גם כאשר המשנה עצמה מביאה את דברי החכמים תוך שימוש בביטוי 'לא נתכוון זה אלא...'. פעמיים מפרש הירושלמי סתם משנה שהיא כמאן דאמר הילכו אחר לשון בני אדם, שלשה פעמים מפרש הירושלמי סתם משנה כמאן דאמר הילכו בנדריים אחר לשון תורה. במקום אחד קובע הירושלמי (לכאורה) שאותה מילה בהקשר מסוים כאשר ברור מהי לשון בני אדם הולכים בה אחר לשון בני אדם, ובהקשר אחר כאשר אין בהירות מהי לשון בני אדם, הלך בה התנא אחר לשון תורה. במקום אחד קובע הירושלמי שהדעה שהולכים אחר לשון תורה הוא רק לחומרא. לפחות פעם אחת¹¹ נראה שהירושלמי קורא "לשון תורה" גם כאשר אין התייחסות מפורשת במקרא למלה זו, אלא הכוונה לשפה התקנית של לשון הקודש לעומת הלשון העממית של בני אדם¹².

התלמוד הבבלי, לעומת זאת, קובע במפורש שלדעת הכול לשון תורה אינה קובעת בנדריים, אלא לשון בני אדם בלבד, ורק על פיה נקבעו ההלכות במשנה¹³. לעיתים, הבבלי מפרש את יסוד מחלוקת תנאים על פי ההכרעה מהי לשון בני אדם. יש והבבלי מפרש מחלוקת הלכתית במשנה שאיננה עקרונית אלא "מר כי אתריה ומר כי אתריה" כלומר שכל אחד שנה את ההלכה לבני מקומו לפי הרגלי הלשון המקומי¹⁴. כך גם פירש הבבלי את המחלוקת בין רבי יוחנן לרבי יאשיה בנודר מן

⁵ נדרים ג, ז: "...שלא נתכוון זה"; ג, ח: "שאינו נקראין..."; ג, ט: "וחכמים אומרים, לא נתכוון זה..."; ח, ה: "רבי יהודה אומר... שלא נתכוון זה..."; ח, ה: "...שלא נתכוון זה אלא..."; ח, ו: "רבי יוסי בנו אומר... שלא נתכוון זה אלא..."; תוספתא נדרים ג, ד: "לא נתכוין זה אלא...".

⁶ נדרים ג, א: "תניא הנודר מן השמן בארץ ישראל מותר בשמן שומשמיין ואסור בשמן זית, ובבבל אסור בשמן שומשמיין ומותר בשמן זית מקום שמסתפקין מזה ומזה אסור בזה ובוה". ובתוספתא נדרים ג, ו: "מקום שקורין לקפלוטות כרישין, אסור". ראה להלן העי' ?

⁷ נדרים ג, יא: "...שאינו הערלה קרויה אלא לשם הגויים, שנאמר כי כל הגויים ערלים".

⁸ נדרים ז, ג: "רבי יהודה אומר, הכל לפי הנודר".

⁹ נדרים ב, ה: "קונם אשתי נהנית לי, ואמר לא נדרתי אלא באשתי הראשונה שגרשתי, על כלן אין נשאלים להם".

¹⁰ "ירושלמי נדרים ח, ח: "היו מסרבין בו לשאת את בת אחותו וכו'. אמר רבי יוסי, רבי יודה היא, דרבי יודה אמר הכל לפי הנדר. וכן המגרש את אשתו וכו', אמר רבי יוסי, רבי יודה היא, דרבי יודה אמר הכל לפי הנדר".

¹¹ ראה בהמשך בפ"ג ה"ו לגבי הנודר מהדגים.

¹² ייתכן שהמונח "לשון תורה" בירושלמי אינה לשון המקרא אלא 'לשון הקודש', כפי שאמרו בירושלמי סוכה ג, יב: "יודע לדבר, אביו מלמדו לשון תורה", והכוונה ללשון הקודש שהוא מחובת האב לבנו כמובאר בתוספתא חגיגה א, ב: "יודע לדבר, אביב מלמדו שמע ותורה ולשון הקודש".

¹³ מעניין לציין כי הביטוי "דברה תורה בלשון בני אדם" המופיע כמה פעמים בבבלי, אינו נמצא בירושלמי. בסוגיה המקבילה ביבמות ח, א הנוסח הוא: "התורה דיברה כדרכה - הלוך הלכת, כי נכסף נכספת וכו'".

¹⁴ יש לציין כי השיטה לפרש פלוגתת תנאים במשנה מטעם "מר כי אתריה ומר כי אתריה ולא פליגי" מצאתי לע"ע רק בבבלי. והם כלהלן: א. שבת קנג, א - על נוסח שונה של בי יהודה ובני גלילא בהספד. ב. ביצה טו, א - על מחלוקת רבי

המבושל, לפי הרגלי הלשון של כל אחד במקומו. בבבלי לא הוזכר חולקים על ר' יהודה שאומר "הכל הולך אחר הנודר"¹⁵, כך שכל הגדרות המשנה הם רק כאשר אין ראיות נסיבתיות לכוונת הנודר.

הרמב"ם, באופן עקבי, צמצם מאוד את תוקפם של ההגדרות של המשנה. הרמב"ם קובע בפירוש המשנה בכמה מקומות וכן ביד החזקה, כי להגדרות המונחים במשנה אין תוקף הלכתי מעשי. הרמב"ם מסביר בפיה"מ כי הרשימות שבמשנה לא נועדו לקבוע הלכה לדורות, אלא לשקף את הנהגה הלשונית המקומית בזמן, ולא נכתבו אלא 'למשל בלבד'. הרמב"ם מדגיש בפני הלומד, כי בכל שאלה בהלכות נדרים עליו לבחון את השימוש במילה בהקשרה ובזמנה, ועל פי זה בלבד לפסוק לאיסור או להיות. הרמב"ם גם קובע שכאשר אנו מבינים את הסיבה שבגינה נדר הנודר, קובעים את משמעות המונח שהשתמש הנודר, על פי העניין "לא אחר כל משמע הדיבור". יש מי שפירש בדעת הרמב"ם שבמקום שאין לשון ידוע, נקבע הנדר לפי המילון של המשנה, אך לאחר השוואה בין דברי הרמב"ם בהלכות מכירה להלכות נדרים מתברר שאין הדבר כן וההגדרות שבמשנה הם בבחינת "מאי דהוה הוה" ואין לנו בלימודם אלא "דרוש וקבל שכר".

* * *

מאמר זה הוא חלק מסדרה של מאמרים (בס"ד) בהקשר של "הלכות שנוסדו לשעתן ולמקומם" הנושא נוגע ראשונה להבנת דבריהם של חז"ל ויש לו השלכות הלכתיות ולימודיות. התעוררותי לנושא מתוך דברי החזו"א על מחלוקת של רבי מאיר ורבי יהודה על ערבת בעל הבית בכלים פ"כ, מ"ט שכותב: **"ופלוגתא זו אינה אלא בהכרעת שיקול דעת תורה כפי מה שראו וידעו טיב הכלים ההם ותשמישן, ואין אנו יכולים ללמוד מהן לדוגמתן, ואין מחלוקתן אלא לשעתן ולדורן להנהגת המעשה... אבל אנו אין לנו ללמוד משמות הכלים שום דין"**¹⁶. בהמשך שם מתייחס החזו"א לשאלה מדוע המשיכו הפוסקים לצטט הלכות אלו ומה המשמעות שיש לנו כיום בלימודן.

תלמוד ירושלמי¹⁷

להלן שבע סוגיות בתלמוד ירושלמי העוסקות בשאלה אם הילכו חכמים בנדרים אחר לשון תורה, או אחר לשון בני אדם. הערתי עליהם במקומן בהערות.

(א) (פ"ג מ"י) (משנה): הַנּוֹדֵר מִן הַיְלּוּדִים, מוֹתֵר בְּנִלְדִים. מִן הַנּוֹלְדִים - רַבִּי מְאִיר מֵתִיר אֶף בְּיְלּוּדִים. וְחֻקֵּי אֲמָרִים, לֹא נִתְפָּוּן זֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁדָּרְכוּ לְהַנְלֵד.

יהודה ורבי יוסי איזה מנעל אפשר לשלוח ביו"ט. ג) נדרים מט, א - במחלוקת ת"ק ור' יאשיה בנודר מן המבושל אם מותר בצלי ובשוק. ד) בנדרים נב, ב - במחלוקת ת"ק ור' יוסי בנודר מן החלב אם מותר בקום. ה) במנחות קז, ב - במחלוקת ת"ק וראבי"ע באומר הרי עולי עולה אם יכול להביא תור או בן יונה. ו) בב"מ מ, א - במחלוקת ת"ק ורבי יהודה, כמה יוציא המפקיד חסרונות ביין שבחביות. ז) בב"מ קיז, א - במחלוקת ר"י בר חנינא ור"ל בשאלה מהי "תקרה". ח) בב"ב יב, א - במחלוקת על שיעור שדה לחלוקה בין שותפים. ט) בבכורות לב, א - במחלוקת אם מותר להבליע דמי מעשר שני בעצמות. י) ביומא מח, א: במחלקת ר' מאיר ור' יהודה באופן ספירת ההזאות אחת ושבע.

¹⁵ כך כותב הרשב"א במקום, שת"ק לא פליג אדר' יהודה ומסיים שם שבירושלמי מבואר שת"ק חולק.

¹⁶ כך הוא גם כותב בכלים ג, ב, שם נחלקו רבי שמעון, רבי יהודה ורבי מאיר על שיעור הנקב הנדרש בחבית כדי לטהרו. כותב שם החזו"א: "מיהו נחלקו בחבית שלפי מדתה ועינה שהיה במקומם ובזמן שיעור רבי שמעון וכו', ואין מפלוגתא זו נפקא מינה לדידן, שאין פלוגתתן אלא במקומם ובזמן, ותלמידיהם אשר ידעו את שיעור התשמיש ועיניה ידעו גם לדון מזה על שאר כלים דוגמתן, אבל אנו אין לנו ללמוד לדידן מזה".

¹⁷ את לשון הירושלמי עם הניקוד העתקתי ממאגר "על התורה" ועשיתי בהם מקצת שינויים על פי צילום כ"י לידן הזמין במרשתת. השלמתי חצאי מילים ובחלקם השראתי גרש' כמקובל. מספרי המשניות לקחתי משם.

(הלכה): הנודר מן הילודים כולו. מאי טעמא דר' מאיר¹⁸, ועתה שני בניה הילודים לך¹⁹, וכבר נולדו. מאי טעמא דרבניו, הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו²⁰, ועדיין לא נולד²¹.

(ב) (פ"ו מ"א)²²: (משנה): הנודר מן המבושל מותר בצלי ובשלוק.

(הלכה): הנודר מן המבושל כולו. מתניתא אמרה שהשלוק קרוי מבושל, דתנינן²³: הנה מבשיל את השלמים או שולקו²⁴. וקרינא אמר שהצלוי קרוי מבושל, דכתיב²⁵: ויבשלו את הפסח באש. אין תימר שלא כהלקה²⁶, רבי יונה בוצרייה אמר: כמשפט.

מתניתא אמרה, שהשלוק קרוי מבושל. וקרינא אמר, שהצלי קרוי מבושל²⁷. והתנינן, הנודר מן המבושל, מותר בצלי ובשלוק²⁸.

אמר²⁹ רבי יוחנן, הילכו בנדריים אחר לשון בני אדם. אמר רבי יאשיה, הילכו בנדריים אחר לשון תורה. מה נפיק מביניהון. אמר, קונם וין שאיני טועם בחג. על דעתיה דרבי יוחנן אסור ביום טוב האחרון. על דעתיה דרבי יאשיה מותר. אוף רבי יאשיה מודה שהוא אסור. לא אמר רבי יאשיה אלא לחומרי³⁰.

(ג) (שם): אמר רבי חייה בר בא, רבי יוחנן אכל (חליטין) [אלטיין]³¹, ואמר, לא טעמית מזון בהדא יומא³². וקא תנינן³³: הנודר מן המזון, מותר במים ובמלח³⁴. פתר לה רבי יאשיה דאמר, הילכו

¹⁸ כבר העירו המפרשים שהנוסח תמוה והציעו להחליף בין ר"מ לרבנן.

¹⁹ בראשית מח, ה: ועתה שני בניה הילודים לך בארץ מצרים עד באי אלף מצרומה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי.

²⁰ מ"א יב, לג – לג, ב: ויעש ירבעם חג בחדש השמיני וגו'. והנה איש אלהים בא מיהודה וגו'. כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ויבש עליך את פהני הממות וגו'.

²¹ על אף לשון חכמים "לא נתכוון זה", מבאר הירושלמי את מחלוקתם בשאלה מהו לשון תורה. הבבלי לעומתו קובע שבשון תורה משמע הכא ומשמע הכא, ונחלקו מהו כוונת בני אדם בלשונם.

²² סוגיית הירושלמי נמצאת במקביל בעירובין ג, א ובנזיר ו, ט. קיימים כמה שינויים בין הלשונות וישנם כמה תיקוני גיליון בכל אחד מהמקורות. הנוסח כאן הוא אקלקטי.

²³ נזיר ו, ט: היה מבשל את השלמים או שולקו. הכהן נוטל את הזרוע בשלה

²⁴ והכתוב אומר (במדבר ו, יט): וילקח הכהן את הזרע בשלה.

²⁵ דבה"ב ל"ה, י"ג: ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובצלחות ויריצו לכל בני העם.

²⁶ כלומר, שמה תאמר שבפסח יאשיהו בשלו במים וצלו באש והיה שלא כהלכה".

²⁷ תוספת זו נמצאת בנדריים ועירובין כתיקון המעתיק בשולי הגיליון. ובנזיר ליתא. וראה להלן בסמוך.

²⁸ נראה שהירושלמי מביא כעין לישנא אחרינא כלשונה. אפשר שלשון זה עוסק רק בשלוק. ראה הערה קודמת.

²⁹ הירושלמי את מחלוקת רבי יוחנן ורבי יאשיה כשמועה בפני עצמה מנותקת מדין המשנה עם הבאת נפק"מ. בבבלי מט, א מובאים דברי ר' יאשיה להדיא על דין המשנה: "תניא רבי יאשיה אוסר. ואע"פ שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, שנאמר ויבשלו הפסח באש כמשפט". הברייתא נמצאת אצלנו גם במכילתא דר"י שמות יב, ט: "ובשל - אין בשל אלא צלי שנהא ובשלת ואכלת. ואומר ויבשלו (את) הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל בני העם. מכאן היה ר' יאשיה אומר הנודר מן המבושל אסור בצלי". (האם העובדה שזה נמצא במכילתא מלמדת שמדובר בר' יאשיה התנא?)

³⁰ להלן בנדריים ח, ב, על קונם יין שאיני טועם היום, דעת הירושלמי שהלך אחר לשון תורה הוא גם לקולא.

³¹ תיקון מוסכם הוא על פי הערוך ערך אליטין: (בר"ר פצ"ד ב): "ר' יוחנן כד הוה אכיל אליטין אמר לא אכילת מזון יומא דדין" פי פירות גינוסר כדמפורש בס"פ כיצד מברכים". ראה להלן בסמוך.

³² סיפור השבועה נמצא גם בבבלי (עירובין ל, א וברכות מד, א): אמר רבה בר בר חנה כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן למיכל פירות גנוסר, כי הוינן בי מאה מנקטינן ליה לכל חד וחד עשרה עשרה, וכי הוינן בי עשרה מנקטינן ליה כל חד וחד מאה מאה, וכל מאה מינייהו הוה מחזיק להו צנא בר תלתא סאוי, ואכיל להו ומשתבע דלא טעים זיונא.

³³ עירובין פ"ג ה"א

³⁴ כלומר, הרי שחוף ממים ומלח, הכל נקרא מזון. בבבלי עירובין ל, א: מלח ומים הוא דלא איקרי מזון הא כל מילי איקרי מזון... אמר רב הונא באומר כל הזן עליי. על שבועת ר' יוחנן גם כן מתקן את הבבלי את דבריו: זיונא ס"ד אלא אימא מזונא.

בנדרים אחר לשון תורה³⁵. ומניין שקל הדברים קרויין מזון, רבי אהא בר עולא אמר: ועשר אתונות נושאות בר ולחם ומזון³⁶, מה תלמוד לומר ומזון, אלא מכן שקל הדברים קרויין מזון.

(ד) (שם מ"ז): (משנה): דג דגים שאיני טועם, אסור בהן, בין גדולים, בין קטנים, בין מלוחים בין תפלים, בין חיים בין מבשלים, ומותר בטריט טרופה, ובציר. הנודר מן הצחנה, אסור בטריט טרופה, ומותר בציר ובמריס. הנודר מטריט טרופה, מותר בציר ובמריס.

(הלכה): ומותר בטריט טרופה. הא בשאינה טרופה אסור. רבי ירמיה אמר, זעירה בעי, לית הדא פליגא על רבי יוחנן? דרבי יוחנן אמר, הילכו בנדרים אחר לשון בני אדם³⁷. לית אורחיה דבר נשא מימר לחבריה, זבין לי נון, והוא זבין ליה פלפיד³⁸.

רבי אבין שמע ליה מן דבתרה. הנודר מטריט טרופה, מותר בציר ובמריס. הא (כשאינה טרופה) [בצחנה]³⁹, אסור. רבי [ירמיה]⁴⁰ אמר, רבי זעורה בעי, ולית הדא פליגא על רבי יוחנן? דרבי יוחנן אמר, הילכו בנדרים אחר לשון בני אדם. לית אורחיה דבר נשא מימר לחבריה, זבין לי טרי, והוא זבין ליה צחנא. תמו, קרינו ליטריטא, צחנה.

(ה) (פ"ז מ"א): הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה ומותר בנין. כמאן דאמר, הילכו בנדרים אחר לשון בני אדם⁴¹. ברם כמאן דאמר, הילכו בנדרים אחר לשון תורה, התורה קראת אותו תירוש. תירושך, זה היין.

(ו) (פ"ז מ"ו): (משנה): הנודר מן העיר מותר ליפנס לתחומה ואסור ליפנס לעיבורה. אבל הנודר מן הבית, אסור ליפנס מן האגף ולפנים.

(הלכה): הנודר מן העיר כולי. ומניין שעייבורה שלעיר פעיר? כת"ב⁴²: ויהי בהיות יהושע ביריחו, וכי ביריחו היה? כת"ב⁴³: ויריחו סוגרת ומסוגרת, ואת אמר אכיון. אמר רבי יודן בר שלום, בעייבורה היה. רבי אבון בשם רבי אהא, הנה יריחו⁴⁴.

³⁵ כלומר, מתניתין כר' יאשיה שהולכים בנדרים אחר לשון תורה. ור' יוחנן לשיטתו שהלך אחר לשון בני אדם.
³⁶ בראשית מה, כג: ולאביו שלח פזאת עשרה חמרים נשאים מטוב מצרים ועשר אתנת נשאת בר ולחם ומזון לאביו לדרך.

³⁷ יושם לב שלמאן דאמר בנדרים הילכו אחר לשון תורה ניחא, אף שאין במקרא זכר לטריט שאינה טרופה. נראה מכאן שלשון תורה מתייחסת גם לשפה הכבדה והרשמית, לעומת לשון בני אדם המתייחסת לוואריאציות לשוניות עממיות.

³⁸ "כלכיד" הוא דג קטן. ראה פסקה קודמת בירושלמי על ההגדרה של "כלכיד".

³⁹ מוסכם אצל המפרשים שהלשון כאן משובש. והנה המשנה בנויה משני חלקים. בחלק הראשון הנושא הוא "דג" ועל כך המשנה אומר שהוא אינו כולל טריט טרופה. הירושלמי מדייק שטריט שאינה טרופה נכלל בקטגוריה של דג. החלק השני עוסק בתערובת דגים והוא כולל "צחנה" "וטריט שאינה טרופה". המשנה קובעת שצחנה כולל טריט טרופה, ועל טריט טרופה אין במשנה התייחסות מפורשת אם היא כוללת "צחנה". הירושלמי טוען שבלשון בני אדם, השולח את חברו לקנות טריט, השליח לא יביא לו צחנה, ומכאן הוא שואל על המשנה. מתוך כך מובן שהירושלמי דייק מהמשנה, שהנודר מטריט טרופה, אסור בצחנה. ואם כן התיקון הנדרש בלשון הירושלמי הוא כדברי הקרבן העדה: הא (כשאינה טרופה) [בצחנה], אסור. והמעתיק נגרר מהפסקה הקודמת. מה שלא יהיה הנוסח יש כאן תמיחה גדולה, מה רוצה הירושלמי להסיק שהמשנה אינה כר' יוחנן, אטו יש כאן "לשון תורה" בהגדרת הטריט טרופה שאחריה הולכת המשנה?

⁴⁰ תוקן לפי העניין.

⁴¹ בבבלי יומא עו, ב מוסברת המשנה כי בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. שכן לדעת הבבלי מעולם לא נחלקו בדבר זה.

⁴² יהושע ה, יג.

⁴³ יהושע ו, א.

⁴⁴ משפט חסר הוא ואולי צ"ל: [בערבות] יריחו הוה". על כל פנים זה הכוונה שיהושע היה "בערבות יריחו" ולא ביריחו עצמה וכלשון הכתוב בפסוק י" שם. וכן הוא בתרגום הסורי 'פשיטתא': "וכד הוא ישוע בפקעתא דאיריחו"

רבי מנא בעי, לית הָדא פְּלִיגָא על רבי יוחנן? דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הִילְכוּ בְּנִדְרִים אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם.
לית אֲוֹרְחִיהָ דְּבַר נְשָׂא מִיחְמֵי חֲבֵרִיהָ בְּפּוּמָא⁴⁵, בְּעֵי מִימַר. בְּטִיבְרָה חֲמַתִּיהָ.

(ז) (פ"ח, מ"א) (משנה): קֹנָם יִין שְׂאֵינִי טוּעִים הַיּוֹם, אֵינּוּ אָסוּר אֶלָּא עַד שְׁתַּחֲשֵׁד. שְׁבַת זֹ, אָסוּר בְּכָל הַשְּׁבַת. וְשַׁבָּת, שְׁעֵבְרָה. חֲדָשׁ זֶה, אָסוּר בְּכָל הַחֲדָשׁ. וְרֵאשׁ חֲדָשׁ, שְׁלָבָא. שְׁנָה זֹ, אָסוּר בְּכָל הַשְּׁנָה. וְרֵאשׁ הַשְּׁנָה, לְעֵתִיד לְבֹא. שְׁבוּעָה זֶה, אָסוּר בְּכָל הַשְּׁבוּעָה. וְשְׁבִיעִית, שְׁעֵבְרָה. וְאִם אָמַר יוֹם אֶחָד, שְׁבַת אַחַת, חֲדָשׁ אֶחָד, שְׁנָה אַחַת, אָסוּר מִיּוֹם לְיוֹם.

(הלכה): קֹנָם יִין שְׂאֵינִי טוּעִים הַיּוֹם כּוּלִי. הָא מְשַׁחֲשִׁיכָה מוּתָר. לִית הָדא פְּלִיגָא על רבי יוחנן?
דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הִילְכוּ בְּנִדְרִים אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, לִית אֲוֹרְחִיהָ דְּבַר נְשָׂא מִימַר לְחֲבֵרִיהָ בְּרוּמְשָׂא, לֹא טְעַמִּית פְּלוּם (רמשית) [שחרית]⁴⁶ וְאָמִיר, אֶתְמוּל. אָמוּר דְּבַתְרָה וְהוּא פְּלִיגָא⁴⁷.

לִית אֲוֹרְחִיהָ דְּבַר נְשָׂא מִימַר לְחֲבֵרִיהָ בְּצַפְרָא, לֹא טְעַמִּית פְּלוּם רוּמְשִׁית [וְאָמַר אֶתְמוּל]⁴⁸. מִימַר, יוֹם דִּין הוּא⁴⁹.

לִית הוּא פְּלִיגָא, יוֹם זֶה מְשַׁבָּת זֹ, וְשַׁבָּת זֹ מִיּוֹם זֶה, יוֹם זֶה מֵהַיּוֹם, כְּמָאן דְּמַר, הִילְכוּ בְּנִדְרִים אַחַר לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם. בְּרַם הָכָא כְּמָאן דְּמַר, הִילְכוּ בְּנִדְרִים אַחַר לְשׁוֹן תּוֹרָה⁵⁰.

אָמַר רַבִּי יוֹנָה בּוֹצְרִינְיָא, כֵּן אֲוֹרְחִיהָ דְּבַר נְשָׂא מִימַר לְחֲבֵרִיהָ, סוּבְרָ לִי הַדִּין יוּמָא⁵¹.

תלמוד בבלי⁵²

"דוגמה בולטת להבדל במשמעות לשון נדר בהתאם למקום הנדר היא נדר הנוגע לישמין. שמן זית היה מצוי בארץ ישראל ונדיר בבבל, כפי שמובא בתוספתא שבת (פרק ב'): 'אנשי בבל אין להם אלא שמן שומשמיין'. בלשון הברייתא בנוסח הבבלי (נדרים נ"ג, ע"א) נאמר: 'תניא: הנודר מן השמן, בארץ ישראל – מותר בשמן שומשמיין ואסור בשמן זית, ובבבל – אסור בשמן שומשמיין ומותר בשמן זית. במקום שמשמשים בשניהם – אסור בשניהם'⁵³. בדוגמאות הבאות נראה כי הבבלי, בניגוד

⁴⁵ מתבקש להניח שהכוונה לשם של יישוב שנמצא בעיבורה של טבריה. המלה "בפומא" נמצא בכתב היד של הירושלמי בשולי הגיליון והוא כנראה שיבוש ואפשר שצריך לומר "כִּיפְרָא" והוא פרבר של טבריה המוזכר כמה פעמים בירושלמי.

⁴⁶ כך נראה לתקן מסברא. כי איך יתכן שאדם יאמר בערב, על ארוחת הערב שלא אכל, אתמוּל.

⁴⁷ נראה שהכוונה "הרי שהלילה אחרי היום ואכן המשנה חולקת על רבי יוחנן". ואילי יש לתקן: אימור דבתרה (ו)הוא [ו]פליגא". ואפשר שהמילים "והוא פליגא" שייכות לפסקה הבאה והכוונה שיש חולק על מהוה לשון בני אדם.

⁴⁸ השלמה מתבקשת.

⁴⁹ כלומר, כשאדם עומד בבוקר ומתייחס לארוחת הערב, הוא אומר "בערב", ולא "אתמוּל". ומכאן שגם בלשון בני אדם היום הולך אחר הלילה.

⁵⁰ קטע זה יפה פירש הרב חיים יחיאל בורנשטיין בספרו סדרי זמנים והתפתחותם בישראל (הפנה אותי הרב ר' יהושע בוך): כלומר, אפילו משנתנו אינה חולקת באומר אחד מלשונות אלה: קונם יין שאני טועם ביום פלוני בשבוע פלוני, או כל שבוע פלוני המתחיל מיום פלוני בשבוע, או יום פלוני (דרך־משל יום עשירי או חמשה־עשר הנמנה) מהיום, שהולכים בהם אחר לשון בני־אדם ומתחילים למנות את הזמן מן הבקר. אבל כאן, באומר שאני טועם היום, שאין שמושו ברור בלשון בני־אדם, (כפי שראינו לעיל) הולכים אחר לשון תורה, ולכן משחשכה מתר.

⁵¹ המלה "סובר" מופיע בתרגומים על: "וְלֹא תִשָּׂא אֶתָּה לְבַדְּךָ", "כִּפְאֶשְׁרִי יִשָּׂא הָאֲמִין". ולא מצאתי פירוש משכנע לכוונות הירושלמי.

⁵² את לשון הגמ' העתקתי מהמאגר "על התורה" ופעמים עשיתי תיקונים על פי המאגר "הכי גרסינן".

⁵³ הברייתא נמצאת בתוספתא נדרים ג, ג: "מן השמן, מותר בשמן שומשמיין. ומקום שמסתפקין בשמן שומשמיין, אסור אף בשמן שומשמיין". ללא התייחסות למקום שמסתפקין רק בשמן שומשמיין.

לירושלמי, גורס שכולם מסכימים שבנדרים הולכים אחר לשון בני אדם, ועל כן מחלוקות תנאים מתפרשות כלא עקרוניות אלא כשיקוף של הבדלי הלשון בין מקומם של התנאים.

(א) (ראש השנה י"ב, ע"ב): [תנא (באחד בתשרי ר"ה) לירקות ולמעשרות] ולנדרים. תנו רבנן המודר הנאה מחבירו לשנה מונה שנים עשר חודש מיום ליום. ואם אמר לשנה זו, אפילו לא עמד אלא בכ"ט באלול, כיון שהגיע יום אחד בתשרי עלתה לו שנה.

אפי' למאן דאמר יום אחד בשנה אינו חשוב שנה, לצעוריה נפשיה קביל עליה והא אצטער ליה. ואימא ניסן, **בנדרים הלך אחר לשון בני אדם**⁵⁴.

(ב) (יומא ע"ו, ע"ב): ותירוש חמרא הוא? והתניא הנודר מן התירוש אסור בכל מיני מתיקה ומותר ביין. ולא חמרא הוא והכתיב... והכתיב... והכתיב... אלא דכולי עלמא תירוש חמרא הוא, **ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם**.

(ג) (נדרים ל', ע"ב): מתני' הנודר מן הילודים, מותר בנולדים. מן הנולדים, אסור מן הילודים. ר' מאיר מתיר אף בילודים. וחכמים אומרים, לא נתכוון זה אלא במי שדרכו להוולד.

אמר ליה רב פפא לאביי למימרא דנולדים דמתיילדן משמע. אלא מעתה, שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים⁵⁵, הכי נמי דאיתילדן הוא. ואלא מאי דיילידו משמע, אלא מעתה דכתיב⁵⁶ הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו, הכי נמי דהוה, והא עדיין מנשה לא בא. **אלא משמע הכי ומשמע הכי, ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם**.

(ד) (מ"ט, ע"א): מתני' הנודר מן המבושל, מותר בצלי ובשלוק וכו'. גמ' תניא ר' יאשיה אוסר [בצלי]⁵⁷. ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנא⁵⁸ ויבשלו (את) הפסח באש כמשפט.

לימא בהא קמיפלגי, דרבי יאשיה סבר הלך אחר לשון תורה, ותנא דילן סבר בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. לא, **דכולי עלמא בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. מר כי אתריה ומר כי אתריה**. באתרא דתנא דילן, לצלי קרו ליה צלי, ולמבושל קרו ליה מבושל. באתרא דר' יאשיה אפילו צלי, קרו מבושל. והא קרא נסיב לה, אסמכתא בעלמא.

(ה) (נ"א, ע"ב): תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר, דג שאני טועם אסור בגדולים ומותר בקטנים. דגה שאני טועם, אסור בקטנים ומותר בגדולים. דג דגה שאני טועם, אסור בין בגדולים בין בקטנים

⁵⁴ כך גם מפורש בירושלמי נדרים ח, ו שר"ה לנדרים הוא באחד בתשרי.

⁵⁵ בראשית מח, ה: ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצר'מה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי.

⁵⁶ מ"א יב, לג – ב: ויעש ירבעם חג בחדש השמיני וגו'. והנה איש אלהים בא מיהודה וגו'. כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ונבח עליך את פהגני הבמות וגו'.

⁵⁷ תוקן על פי כתב יד מינכן.

¹⁷ דבה"ב ל"ה, י"ג: ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובנדרים ובצלחות וקריצו לכל בני העם.

אמר ליה רב פפא לאביי, ממאי דדג שאני טועם גדול הוא, דכתיב⁵⁹ וימן יידי דג גדול לבלוע את יונה. והכתיב⁶⁰, ויתפלל יונה אל יידי אלהיו ממעי הדגה. הא לא קשיא דלמא פלטיה דג גדול ובלעיה דג קטן. אלא, והדגה אשר ביאור מתה⁶¹, קטנים מתו גדולים לא מתו. **אלא, דגה משמע גדולים ומשמע קטנים, ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם.**

(ו) (נ"א ע"ב): מתני' הנודר מן החלב, מותר בקום ור' יוסי אוסר. מן הקום, מותר בחלב. (נ"ב, ע"ב): ורמינהו⁶², מן העדשים, אסור באשישים ור' יוסי מתיר⁶³.

לא קשיא, **מר כי אתריה ומר כי אתריה**. באתרא דרבנן, קרו לחלבא חלבא ולקומא קומא. באתריה דרבי יוסי, לקומא נמי קרו ליה, קומא דחלבא⁶⁴.

(ז) (מנחות ק"ז, ע"ב): מתני': הרי עלי עולה יביא כבש. ר' אלעזר בן עזריה אומר, או תור או בן יונה. גמ': **ולא פליגי, מר כי אתריה ומר כי אתריה**⁶⁵.

(ח) (בכורות נ"ה, ע"א): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, אין ירדן אלא מבית ירחו ולמטה. למאי הלכתא, **אילימא לנודר, הלך אחר לשון בני אדם, וכל היכא דקרו ליה ירדן איתסר ליה**⁶⁶. אלא למעשר בהמה.

(ט) (ערכין ט', ע"ב): מיתבי הריני נזיר כימות החמה, מונה נזירות ג' מאות וששים וחמשה ימים כמנין ימות החמה. כימות הלבנה, מונה נזירות ג' מאות וחמשים וארבעה ימים כמנין ימות הלבנה. ואם איתא (שפעמים מעברים שמונה חודשים) זימנין דמשכחת לה ששה. **בנדרים הלך אחר (לשון בני אדם) רוב שנים**.

(י) (ערכין י"ט, ע"ב): ת"ר משקל ידי ומשקל רגלי עלי רבי יהודה אומר מביא חבית וממלא מים ומכניס ביד עד האציל וברגל עד הארכובה. וכו'. ביד עד האציל ורמינהו קידוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק. דאורייתא עד הפרק **בנדרים הלך אחר לשון בני אדם**. ודאורייתא עד הפרק והא גבי תפילין דכתיב⁶⁸ ידך, ותנא דבי מנשה ידך זו קיבורית. דאורייתא קיבורית כולה **בנדרים הלך אחר לשון בני אדם** וקידוש ידים ורגלים במקדש הילכתא גמירי לה.

⁵⁹ יונה ב, א

⁶⁰ יונה ב, ב.

⁶¹ שמות ז, כא.

⁶² לשון הברייתא בתוספתא לפנינו ג, ו: מן הבצלים, אסור בבני בצלים, ור' יוסה מתיר. מבני בצלים, מותר בבצלים. מן עדשים, אסור באשישים, ור' יוסה מתיר.

⁶³ כלומר, שקום ביחס לחלב, דומה לבני בצלים ביחס לבצלים, וכאשישים ביחס לעדשים.

⁶⁴ לדעת הירושלמי המחלוקת היא עקרונית מה הדין במקום "ששם אביו עליו". כלשון הירושלמי: **מה טעמא דרבי יוסי. שם אביו קרוי עליה. על דעתיה דרבי יוסי הנודר מן הנין (מותר) [אסור] גנין מבושל. חמרא מבשלא.**

⁶⁵ הרמב"ם פירש בפיה"מ: במקומו של ת"ק לא היו קורין שם עולה מוחלט, אלא עולת בהמה. ובמקומו של ראב"ע קורין שם עולה מוחלט ואפי' לעולת העוף ועל כן אמר תור או בן יונה. יש קושי בפירוש הזה שכן ראב"ע היה לאחר החורבן, שכן בגיל צעיר נהיה נשיא ביבנה. נראה שמפני כן פרש"י: באתריה דת"ק גריע כבש מעוף ובאתריה דרבי אלעזר גריע עוף מכבש. וכבר תמהו המפרשים על פרש"י שיהיה כבש גרוע מעוף. יש לציין גם לקושית בעל המלאכת שלמה על המשנה במקום: ומכל מקום קשה לעניות דעתי מאי קאמר שם (תמורה כ, א) דר"ש סבירא ליה כראב"ע, דהא מפורש הכא בגמרא דלא פליגי רבנן וראב"ע, אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה.

⁶⁶ יש כאן מקום עיון, מדוע לא ניחא לי לגמ' לומר שר' יוחנן קובע מהי דעת בני אדם, כשם שחז"ל קבעו לשון נדרים במשנה? אולי הכירה הגמ' את לשון בני"א שקרו לי ירדן בין למטה או למעלה מיריחו.

⁶⁷ שמות יג, טז.

⁶⁸ ברוב כתיב"י אין את המילים "לשון בני אדם" ואכן לאו דווקא שבני אדם יודעים את מניין ימות השנה.

ברגל עד הארכובה ורמינהו רגלים פרט לבעלי קבין. **בנדרים הלך אחר לשון בני אדם** ודאורייתא פרט לבעלי קבין.

רבנו משה בן מימון

דעת הרמב"ם שחכמי המשנה לא התכוונו בהלכותיהם לייצר מילון להלכות נדרים, ומשמעות של נדר נקבע אך ורק מתוך משמעות המילה והביטוי בזמן ובמקומו של הנודר. חכמי המשנה התכוונו בהלכותיהם לתת דוגמאות למשמעויות של ביטויים, כדי ללמוד מעקרונותיהם למצבים משתנים. בפירושו למשנה ריש פרק ו' מקדים הקדמה כללית לשלשת הפרקים העוסקים בלשון נדרים ואלו דבריו⁶⁹

הנודר מן המבושל מותר בצלוי ובשלוך וכו'. והעיקר אשר נמשכים אחריו אלה הדינים כולם, ושעליו סומכים, הוא אומר: "בנדרים הלך אחר לשון בני אדם". והרי זה חוזר אל הידוע באותה הלשון הנפוצה בין בני אדם באותו המקום אשר נדר בו האדם ולפי מה שתורה עליו באותו הזמן. ואם היו למשל קוראים במקום ובזמן אשר נדר בו מבושל לצלי ושלוך, הרי נאסר עליו הכל, ואם לא היו קוראים מבושל אלא למבושל, הרי נאסר עליו המבושל לבדו.

ואל זה תקיש כל מה שבזאת המסכת באומרו הנודר מכך אסור בדבר פלוני ומותר בפלוני, לפי שכל זה אמנם אמרו התנא לפי מקומו, ולשונם באותו הזמן, והמפורסם אצל ההמון, **ונתן לנו זה למשל⁷⁰**. והבן זה, ולא נצטרך לחזור עליו במה שלפנינו.

הרמב"ם בפירושו למשנה חוזר על יסוד זה כמה פעמים. בפ"ג מ"ו הוא כותב: "והוא מדבר על הביטויים שהוראתם מפורסמת אצלם באותו הזמן". ושם מ"ז: "משמעות 'ילודים' היתה אצל ההמון באותו הזמן אלה שכבר נולדו". ושם במ"ח: "שהיה מנהגם לאכול שום ערב שבת". ועל אף שהרמב"ם כותב "לא נצטרך לחזור עליו" חזר על זה הרמב"ם בפ"ו מ"ב: "וזה כלל בכל הלשונות... ואל תשכח את העיקר בנדרים הלך אחר לשון בני אדם". וכן בהמשך במ"ט: "ואל תשכח את העיקר בנדרים הלך אחר לשון בני אדם". וראה גם במנחות פ"ג מ"ז, חולין פ"ח, מ"א, וערכין פ"ה מ"א.

בהלכות נדרים שביד החזקה פרקים ט-י עוסקים בלשונות נדרים. פ"ט עוסק במונחים שונים, ופ"י עוסק בזמנים שנודר הגביל את נדרו. את פרק ט' מתחיל הרמב"ם בהקדמה: "בנדרים הלך אחר לשון בני אדם, באותו המקום ובאותה הלשון ובאותו זמן⁷¹ שנדר או נשבע בו. כיצד וכו'". אח"כ בהלכה י"ג אחרי רשימה של הגדרות מונחים הוא כותב: "ובכל הדברים האלו וכיוצא בהן היזהר בעיקר הגדול, שהוא, בנדרים הלך אחר לשון בני אדם שבאותו מקום, באותה לשון ובאותו זמן, **ועל פי עיקר זה תורה ותאמר, זה הנודר אסור בדבר פלוני ומותר בדבר פלוני**".

, מבלי לציין מקור, שגם במקום שאמרו בפירוש הלך אחר לשון אנשי המקום, אין זה אלא "אם יש מנהג ידוע. ואם אין מנהג ידוע הולכין בכולן אחר הלשון [שקבעו חז"ל]". מדברי הבית יוסף שם

⁶⁹ הועתק מתוך מאגר "על התורה" ממהדורת הרב שילת.

⁷⁰ אצל הרב קפאח: ואמר מה שאמר על דרך המשל לבדו.

⁷¹ כלל ופרט יש כאן, "לשון בני אדם כללי" ואותו המקום, באותו לשון (שפה), באותו הזמן, פרט. ובחנם נדחק בחזון יחזקאל ובנה תילים של הלכות.

נראה שמסכים עם הטור, אלא שבדעת הרמב"ם הוא כותב שכשאין מנהג ידוע, דומה הדבר למקצת קורין כך ומקצת קורין כך, שהרמב"ם פוסק שהרי זה ספק נדרים שהולכים לחומרא.

הוראה זו של הרמב"ם, לבחון כל נדר הבא לפנינו על פי הלשון המשתנה ולא להיצמד למילון חז"ל, לא התקבלה הלכה למעשה ובטור ושו"ע אינה מופיע. יתרה מזו, מדברי הטור עולה כי הוא חולק על הרמב"ם וסובר שבמקומות שלא נאמר בהם בפירוש שיש ללכת אחר הלשון המצוי המקובלת באותו מקום, יש לפסוק על פי קביעת משמעות הלשון שקבעו חז"ל⁷². הטור גם קובע⁷³, שגם במקום שנאמר במפורש שיש ללכת אחר לשון אנשי המקום, אין זה תקף אלא כאשר יש מנהג שונה להדיא אבל כאשר "אין מנהג ידוע" הולכים אחר הלשון שקבעו חז"ל. וראה להלן בהמשך.

בין נדרים למקח וממכר במשנת הרמב"ם

מקום שאין לשון קבוע

וזה עיקר גדול בכל דברי משא ומתן, הולכין אחר לשון בני אדם באותו המקום, ואחר המנהג. אבל מקום שאין בו מנהג ידוע, ולא שמות מיוחדין, אלא יש שקורין כך ויש שקורין כך, עושים כמו שפירשו חכמים בפרקים אלו⁷⁴. (רמב"ם מכירה פכ"ו, ה"ח)

דברי רבינו הוא. [והוא] כלל גדול בכל הנדרים והשבועות. וא"ת **למה נשנו כל אלו. י"ל שאם אין שם מנהג ולא לשון קבוע ולא זמן ידוע**⁷⁵ **תסמוך על מה ששנו חכמים**⁷⁶. (רדב"ז נדרים פ"ט, הי"ג)

הרדב"ז למעשה משווה את נדרים, למקח וממכר בעוד שיש להניח שאם כך היה סובר הרמב"ם היה כותב בנדרים את מה שכתב במקח וממכר. יתר על כן, כפי שצוטט לעיל מפירושו למשנה הוא כתוב במפורש שהדוגמאות במשנה הם "למשל בלבד" ולא כדי לדעת להתנהג במקום שאין מנהג.

ההבדל בין מקח וממכר לנדרים הוא גם בהליכה אחר הרוב בדרכי הלשון וכלהלן:

המוכר את הבית לא מכר את היציע שסביבות הבית, אף על פי שהיא פתוחה לתוכו וכו'. וכל הדברים האלו במקום שאין מנהג, כמו שביארנו, אבל במקום שיש מנהג הלך אחר מנהג המדינה ואחר לשון רוב אנשי המקום הידועה להם. (רמב"ם מכירה פכ"ה - פכ"ח)

בנדרים הלך אחר לשון בני האדם באותו המקום ובאותה הלשון ובאותו זמן שנדר או נשבע בו.. כיצד וכו'. היו מקצת בני המקום קוראין לו כך, ומקצתן אין קוראין לו, אין הולכין אחר הרוב, אלא הרי זה ספק נדרים, וכל ספק נדרים להחמיר. (רמב"ם נדרים פ"ט א-ד)

⁷² ראה טור יו"ד ר"ז, א ובבית יוסף שם.

⁷³ שם סעיף ג.

⁷⁴ ראה גם בכז, יא; כח, טו; שכירות ד, ח. יסוד זה של הרמב"ם הם בר"י מיגש בבלי ב"ב בתרא ו, ט, וראה גם ברי"ף בב"ב צ"ג, ע"ב על המשנה המוכר פירות לחבירו, וברמב"ן שם בשם רב האי גאון.

⁷⁵ כלומר, שבא לפנינו מקרה שלא ידוע מתי נדר הנודר נדר פלוני.

⁷⁶ הבית יוסף בהתייחסות לדברי הטור שהוזכרו לעיל, כותב שאין קטגוריה של מקום שאין מנהג, אלא הרי הוא כמקצת קורין כך ומקצת קורין כך, שפסק הרמב"ם הרי הוא ספק נדרים וספק נדרים להחמיר. אולם בהלכות מקח וממכר אנו כן מוצאים התייחסות למקום שאין מנהג ידוע, ומה ההבדל בינה לבין נדרים.

ההבדל בין נדרים לבין מקח וממכר נראה פשוט. במקח וממכר קיים צורך מובהק לקבוע מילון שיחייב את הצדדים כדי לאפשר ישוב הארץ ומשאן ומתנן של בני אדם זה עם זה בקלות ללא התדיינות מיותרת ומסכסכת. לכן במקום שאין מנהג ידוע, קבעו חכמים מילון כלשהו מחייב. כמו כן קיומו של רוב משתמשים במובן מסוים בלשון הוא מספיק סיבה לקבוע את המילון על פיו. בנדרים סובר הרמב"ם שאין כל עניין ליצור מילון מחייב ובמקום שאין לשון קבוע אפשר להשאיר את ההכרעה לאדם עצמו, לחכם ומומחה או אפילו לתינוק דלא חכים ולא טיפש. כמו כן במקום שיש ספק, אין כל בעיה להשאיר את הדבר בספק ולנהוג כדיני הספיקות.